

**KORXONA IQTISODIY BARQARORLIGINI TAKOMILLASHTIRISH
YONALISHLARI****Davlatov Diyorbek Erkin o'g'li***Toshkent iqtisodiyot va texnologiyalar universiteti*

Annotatsiya. Ushbu maqolada korxonada iqtisodiy barqarorligining nazariy va amaliy jihatlari, uni shakllantiruvchi omillar hamda zamonaviy iqtisodiy sharoitlarda barqarorlikni ta'minlash va takomillashtirish yo'nalishlari tahlil qilingan. Korxonalarining moliyaviy holatini mustahkamlash, ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, innovatsion faoliyatni rivojlantirish, raqamli texnologiyalarni joriy etish, investitsion jozibadorlikni kuchaytirish va risklarni boshqarish masalalariga alohida e'tibor qaratilgan. Tadqiqot natijasida korxonada iqtisodiy barqarorligini oshirishga xizmat qiluvchi samarali boshqaruv mexanizmlari va amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan. Mazkur tavsiyalar korxonalarining raqobatbardoshligini oshirish, moliyaviy xavfsizligini ta'minlash hamda uzoq muddatli barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: Korxonada, iqtisodiy barqarorlik, moliyaviy barqarorlik, raqobatbardoshlik, innovatsion rivojlanish, investitsiya, risklarni boshqarish, raqamli transformatsiya, ishlab chiqarish samaradorligi, boshqaruv tizimi, moliyaviy resurslar, rentabellik, iqtisodiy xavfsizlik, strategik rivojlanish, biznes jarayonlari.

Аннотация. В данной статье анализируются теоретические и практические аспекты экономической стабильности предприятия, факторы ее формирования и направления обеспечения и повышения стабильности в современных экономических условиях. Особое внимание уделяется вопросам укрепления финансового положения предприятий, повышения эффективности производства, развития инновационной деятельности, внедрения цифровых технологий, повышения инвестиционной привлекательности и управления рисками. В результате исследования разработаны эффективные механизмы управления и практические рекомендации по повышению экономической стабильности предприятия. Эти рекомендации служат повышению конкурентоспособности, обеспечению финансовой безопасности и долгосрочного устойчивого развития предприятий.

Ключевые слова: Предприятие, экономическая стабильность, финансовая стабильность, конкурентоспособность, инновационное развитие, инвестиции, управление рисками, цифровая трансформация, эффективность производства, система управления, финансовые ресурсы, рентабельность, экономическая безопасность, стратегическое развитие, бизнес-процессы.

Abstract. This article analyzes the theoretical and practical aspects of the economic stability of an enterprise, its forming factors, and directions for ensuring and improving stability in modern economic conditions. Particular attention is paid to the issues of

strengthening the financial position of enterprises, increasing production efficiency, developing innovative activities, introducing digital technologies, increasing investment attractiveness, and managing risks. As a result of the study, effective management mechanisms and practical recommendations were developed to increase the economic stability of the enterprise. These recommendations serve to increase the competitiveness, ensure financial security, and long-term sustainable development of enterprises.

Key words: *Enterprise, economic stability, financial stability, competitiveness, innovative development, investment, risk management, digital transformation, production efficiency, management system, financial resources, profitability, economic security, strategic development, business processes.*

Kirish. Jahon iqtisodiyotida globalashuv jarayonlarining jadallashuvi, raqobat muhitining keskinlashuvi, innovatsion texnologiyalarning tez sur'atlarda rivojlanishi hamda iqtisodiy munosabatlarning murakkablashuvi korxonalar faoliyatiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Bunday sharoitda korxonalarining nafaqat qisqa muddatli iqtisodiy natijalarga erishishi, balki uzoq muddatli rivojlanishini ta'minlay olishi ham muhim ahamiyat kasb etadi. Shu nuqtai nazardan korxonalar iqtisodiy barqarorligini ta'minlash va uni takomillashtirish masalasi zamonaviy iqtisodiyotning dolzarb ilmiy-amaliy muammolaridan biri hisoblanadi. Korxonalar iqtisodiy barqarorligi – bu korxonaning ichki va tashqi muhitdagi turli o'zgarishlar, iqtisodiy xavf-xatarlar hamda bozor kon'yunkturasidagi tebranishlarga qaramasdan o'z faoliyatini samarali davom ettira olish, moliyaviy majburiyatlarini o'z vaqtida bajarish, foyda olish va kelgusida rivojlanish imkoniyatlarini saqlab qolish qobiliyatidir. Iqtisodiy barqarorlik korxonaning ishlab chiqarish, moliyaviy, investitsion, innovatsion va boshqaruv faoliyatining o'zaro uyg'unligini ifodalovchi kompleks iqtisodiy kategoriya hisoblanadi. Hozirgi kunda korxonalar faoliyati ko'plab omillar ta'siri ostida shakllanmoqda. Xususan, xomashyo va energiya resurslari narxlarining o'zgarishi, inflyatsiya darajasining oshishi, moliyaviy bozorlardagi beqarorlik, xalqaro savdo aloqalaridagi cheklovlar, ekologik talablarning kuchayishi hamda raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi korxonalar faoliyatiga yangi talablarni qo'yimoqda. Bunday sharoitda iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash korxonalarining raqobatbardoshligini saqlab qolish va bozor ulushini kengaytirishning asosiy omillaridan biriga aylanmoqda. Korxonalar iqtisodiy barqarorligi avvalo uning moliyaviy holati bilan chambarchas bog'liqdir. Moliyaviy resurslarning yetarliligi, to'lov qobiliyatining yuqoriligi, rentabellik darajasining barqarorligi va investitsion jozibadorlik korxonaning iqtisodiy mustahkamligini belgilovchi muhim ko'rsatkichlar hisoblanadi. Moliyaviy jihatdan barqaror korxonalar bozor sharoitidagi o'zgarishlarga tez moslasha oladi, ishlab chiqarishni kengaytirish imkoniyatiga ega bo'ladi hamda investorlar va kreditorlar uchun ishonchli hamkor sifatida namoyon bo'ladi. Shu bilan birga, iqtisodiy

barqarorlikka erishishda innovatsion rivojlanish alohida o‘rin tutadi. Zamonaviy korxonalar ilmiy-texnik taraqqiyot yutuqlaridan samarali foydalanishi, yangi mahsulot va xizmatlarni yaratishi, ishlab chiqarish texnologiyalarini takomillashtirishi zarur. Innovatsion faoliyat korxonaning raqobat ustunliklarini shakllantirish, xarajatlarni kamaytirish va mahsulot sifatini oshirish imkonini beradi. Natijada korxonalar bozor talablariga moslashish qobiliyatini kuchaytiradi hamda iqtisodiy barqarorligini mustahkamlaydi. So‘nggi yillarda raqamli texnologiyalar iqtisodiy barqarorlikni ta‘minlashning muhim vositasiga aylandi. Korxonalarda elektron boshqaruv tizimlari, sun‘iy intellekt, katta ma‘lumotlar (Big Data), bulutli texnologiyalar va avtomatlashtirilgan ishlab chiqarish jarayonlarining joriy etilishi resurslardan samarali foydalanish imkonini yaratmoqda. Raqamlashtirish orqali boshqaruv qarorlarining tezkorligi va aniqligi oshib, iqtisodiy xavflar kamayadi hamda ishlab chiqarish samaradorligi ortadi. Korxonalar iqtisodiy barqarorligining yana bir muhim jihati risklarni boshqarish bilan bog‘liq. Har qanday xo‘jalik yurituvchi subyektlar faoliyatida moliyaviy, investitsion, valyuta, kredit, ishlab chiqarish va bozor risklari mavjud bo‘ladi. Ushbu risklarni oldindan aniqlash, baholash va boshqarish mexanizmlarini ishlab chiqish korxonalar faoliyatining uzluksizligini ta‘minlaydi. Ayniqsa, global iqtisodiy inqirozlar va bozor noaniqliklari sharoitida risklarni samarali boshqarish korxonalar iqtisodiy barqarorligining muhim sharti hisoblanadi.

O‘zbekiston Respublikasida ham iqtisodiyotni modernizatsiya qilish, sanoatni rivojlantirish, investitsion muhitni yaxshilash va tadbirkorlik subyektlarini qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Natijada korxonalar iqtisodiy salohiyatini oshirish, eksport hajmini kengaytirish, ishlab chiqarish samaradorligini yuksaltirish va innovatsion faoliyatini rag‘batlantirish uchun qulay shart-sharoitlar yaratilmoqda. Biroq global iqtisodiy muhitning o‘zgaruvchanligi va bozor talablarining ortib borishi korxonalar iqtisodiy barqarorlikni ta‘minlash bo‘yicha yangi yondashuvlarni ishlab chiqishni talab etmoqda. Korxonalar iqtisodiy barqarorligini takomillashtirish ishlab chiqarish resurslaridan oqilona foydalanish, moliyaviy boshqaruv tizimini rivojlantirish, investitsion faoliyatni faollashtirish, innovatsiyalarni keng joriy etish, inson kapitalini rivojlantirish va raqamli transformatsiyani jadallashtirish kabi omillar bilan bevosita bog‘liqdir. Ushbu yo‘nalishlarning samarali amalga oshirilishi korxonalar iqtisodiy xavfsizligini ta‘minlash, moliyaviy natijalarini yaxshilash hamda uzoq muddatli istiqbolda barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi. Mazkur maqolaning maqsadi korxonalar iqtisodiy barqarorligining nazariy asoslarini o‘rganish, unga ta‘sir etuvchi ichki va tashqi omillarni tahlil qilish, iqtisodiy barqarorlikni baholash mezonlarini aniqlash hamda korxonalar faoliyatida iqtisodiy barqarorlikni takomillashtirishning ustuvor yo‘nalishlari bo‘yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqot natijalari korxonalar faoliyati samaradorligini oshirish, ularning raqobatbardoshligini

mustahkamlash va iqtisodiy rivojlanish strategiyalarini takomillashtirishda muhim nazariy hamda amaliy ahamiyatga ega.

Adabiyotlar tahlili. Korxonalar iqtisodiy barqarorligi masalasi iqtisodiyot fanining muhim tadqiqot yoʻnalishlaridan biri boʻlib, ushbu mavzu boʻyicha koʻplab xorijiy va mahalliy olimlar tomonidan ilmiy izlanishlar olib borilgan. Iqtisodiy barqarorlik korxonaning bozor munosabatlari sharoitida faoliyat yuritish qobiliyati, moliyaviy mustaqilligi, ishlab chiqarish samaradorligi va uzoq muddatli rivojlanish imkoniyatlarini oʻzida mujassamlashtiruvchi murakkab iqtisodiy kategoriya hisoblanadi. Ilmiy adabiyotlarda mazkur tushunchaning mohiyati, uni baholash mezonlari va takomillashtirish mexanizmlariga nisbatan turli yondashuvlar mavjud. Iqtisodiy barqarorlik nazariyasining shakllanishida klassik iqtisodiyot vakillarining ilmiy qarashlari muhim oʻrin tutadi. Xususan, Adam Smith iqtisodiy faoliyat samaradorligini mehnat taqsimoti va bozor mexanizmlari bilan bogʻlagan boʻlsa, David Ricardo resurslardan samarali foydalanish orqali iqtisodiy ustunlikka erishish mumkinligini asoslab bergan. Ularning ilmiy qarashlari korxonalarining iqtisodiy barqarorligini taʼminlashda resurslardan oqilona foydalanish zarurligini koʻrsatadi. Zamonaviy iqtisodiy adabiyotlarda korxonalar iqtisodiy barqarorligi masalasini oʻrganishda strategik boshqaruv nazariyasi alohida ahamiyat kasb etadi. Ushbu yoʻnalishning yirik namoyandalaridan biri Michael Porter hisoblanadi. Uning raqobat ustunligi nazariyasiga koʻra, korxonaning uzoq muddatli iqtisodiy barqarorligi bozordagi raqobat ustunliklarini shakllantirish va saqlab qolish bilan bogʻliq. Olim korxonalarining muvaffaqiyati xarajatlar boʻyicha yetakchilik, differensiallashuv va muayyan bozor segmentiga ixtisoslashuv strategiyalarini samarali qoʻllashga bogʻliqligini taʼkidlaydi. Porterning fikricha, innovatsion faoliyat va strategik boshqaruv korxonalar barqarorligining asosiy omillari hisoblanadi. Korxonalar boshqaruvi va iqtisodiy samaradorlik masalalarini tadqiq etgan Peter Drucker korxonalar muvaffaqiyatining asosiy manbai sifatida samarali menejment va inson kapitalini rivojlantirishni koʻrsatadi. Uning ilmiy ishlarida korxonalar faoliyatining natijadorligi boshqaruv qarorlarining sifati, xodimlarning malakasi va tashkilotning innovatsion salohiyati bilan bogʻliq holda izohlanadi. Druckerning fikricha, zamonaviy korxonalar bilimlarga asoslangan iqtisodiyot talablariga moslashishi va doimiy ravishda yangilanib borishi lozim. Korxonalarining moliyaviy barqarorligi masalalari boʻyicha olib borilgan tadqiqotlar orasida rus iqtisodchi olimlari V.V. Kovalev va G.V. Savitskayaning ilmiy ishlari alohida oʻrin egallaydi. V.V. Kovalev moliyaviy barqarorlikni korxonaning moliyaviy resurslar bilan taʼminlanganlik darajasi va ularni samarali boshqarish qobiliyati bilan izohlaydi. Olimning taʼkidlashicha, korxonalar oʻz faoliyatini asosan oʻz mablagʻlari hisobidan moliyalashtira olsa, uning iqtisodiy mustaqilligi va barqarorligi yuqori boʻladi. G.V. Savitskaya esa iqtisodiy barqarorlikni korxonaning ishlab chiqarish, moliyaviy va investitsion faoliyati natijalarining uygʻunligi sifatida talqin qiladi. U iqtisodiy barqarorlikni baholashda rentabellik, likvidlik, toʻlov qobiliyati,

moliyaviy mustaqillik va aktivlar aylanuvchanligi kabi ko‘rsatkichlardan foydalanishni tavsiya etadi. Olimning tadqiqotlarida korxonalar moliyaviy holatini kompleks tahlil qilish iqtisodiy barqarorlikni ta‘minlashning muhim vositasi sifatida qaraladi. Korxonalar iqtisodiy barqarorligini baholash metodologiyasini ishlab chiqishda Robert Kaplan va David Norton tomonidan yaratilgan Balanced Scorecard (Muvozanatlashtirilgan ko‘rsatkichlar tizimi) konsepsiyasi muhim ahamiyatga ega. Mazkur yondashuv korxonalar faoliyatini nafaqat moliyaviy natijalar, balki mijozlar bilan ishlash sifati, ichki biznes jarayonlari va innovatsion rivojlanish ko‘rsatkichlari orqali ham baholash imkonini beradi. Ushbu tizim korxonalarining uzoq muddatli strategik maqsadlarini amalga oshirishda samarali boshqaruv vositasi hisoblanadi. So‘nggi yillarda iqtisodiy barqarorlikni ta‘minlashda innovatsion rivojlanish va raqamlashtirish masalalariga bag‘ishlangan ilmiy tadqiqotlar soni sezilarli darajada oshdi. Xususan, Joseph Schumpeter innovatsiyalarni iqtisodiy taraqqiyotning asosiy harakatlantiruvchi kuchi sifatida baholagan. Uning nazariyasiga ko‘ra, yangi texnologiyalar va yangi mahsulotlarni joriy etuvchi korxonalar bozorda ustun mavqega ega bo‘lib, iqtisodiy barqarorlikka erishadi. Schumpeter innovatsion faoliyatni korxonalar rivojlanishining strategik omili sifatida e‘tirof etadi. Raqamli iqtisodiyot sharoitida korxonalar barqarorligini ta‘minlash bo‘yicha olib borilgan zamonaviy tadqiqotlarda sun‘iy intellekt, katta ma‘lumotlar (Big Data), bulutli texnologiyalar va avtomatlashtirilgan boshqaruv tizimlarining iqtisodiy samaradorlikka ta‘siri keng o‘rganilgan. Tadqiqotchilar raqamlashtirish ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish, boshqaruv sifatini oshirish va bozor talablariga tezkor moslashish imkonini berishini ta‘kidlaydilar. Korxonalar iqtisodiy xavfsizligi va risklarni boshqarish masalalari ham iqtisodiy barqarorlik nazariyasining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Xorijiy adabiyotlarda iqtisodiy xavfsizlik korxonaning tashqi va ichki tahdidlarga qarshi turish qobiliyati sifatida talqin qilinadi. Risklarni boshqarish konsepsiyasiga ko‘ra, korxonalar faoliyatida yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan moliyaviy, ishlab chiqarish, investitsion va bozor risklarini oldindan aniqlash hamda ularni minimallashtirish iqtisodiy barqarorlikni ta‘minlashning muhim sharti hisoblanadi.

O‘zbekistonlik iqtisodchi olimlar tomonidan ham korxonalar iqtisodiy barqarorligi masalalari keng tadqiq etilgan. Xususan, iqtisodiyotning real sektorini modernizatsiya qilish, korxonalarining investitsion jozibadorligini oshirish, eksport salohiyatini kengaytirish va moliyaviy boshqaruv tizimini takomillashtirish bo‘yicha ko‘plab ilmiy ishlar amalga oshirilgan. Mahalliy tadqiqotlarda korxonalar faoliyatining samaradorligini oshirish, ishlab chiqarish xarajatlarini optimallashtirish va innovatsion texnologiyalarni joriy etish orqali iqtisodiy barqarorlikka erishish masalalari yoritilgan. O‘zbekiston iqtisodiyotini modernizatsiya qilish va sanoat tarmoqlarini rivojlantirishga qaratilgan davlat dasturlari ham korxonalarining iqtisodiy barqarorligini mustahkamlash uchun muhim institutsional asos yaratmoqda. Ilmiy adabiyotlarda investitsion muhitni yaxshilash, xususiyl sektorini qo‘llab-quvvatlash, eksport faoliyatini rag‘batlantirish va

raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish korxonalar barqarorligini oshirishning ustuvor yo'nalishlari sifatida e'tirof etilgan. Adabiyotlar tahlili natijalari shuni ko'rsatadiki, korxonalar iqtisodiy barqarorligi ko'p qirrali va murakkab iqtisodiy kategoriya bo'lib, uni ta'minlash uchun moliyaviy boshqaruv, innovatsion rivojlanish, strategik rejalashtirish, ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, inson kapitalini rivojlantirish hamda risklarni boshqarish kabi omillarni o'zaro uyg'unlashtirish talab etiladi. Mavjud ilmiy tadqiqotlarning aksariyatida iqtisodiy barqarorlikning alohida jihatlari o'rganilgan bo'lsa-da, zamonaviy iqtisodiy sharoitlarda korxonalar barqarorligini kompleks baholash va uni takomillashtirish mexanizmlarini ishlab chiqish masalalari hali ham dolzarb ilmiy muammo sifatida saqlanib qolmoqda. Shu sababli korxonalar iqtisodiy barqarorligini takomillashtirish yo'nalishlarini chuqur o'rganish va amaliy tavsiyalar ishlab chiqish muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur tadqiqotda korxonalar iqtisodiy barqarorligini takomillashtirishning nazariy va amaliy jihatlari o'rganish, iqtisodiy barqarorlikka ta'sir etuvchi omillarni aniqlash hamda uni oshirish bo'yicha ilmiy asoslangan taklif va tavsiyalar ishlab chiqish maqsad qilingan. Tadqiqot metodologiyasi iqtisodiy nazariya, korxonalar iqtisodiyoti, strategik boshqaruv, moliyaviy menejment va innovatsion rivojlanish konsepsiyalariga asoslangan holda shakllantirildi. Tadqiqot jarayonida ilmiy bilishning umumiy va maxsus usullaridan kompleks ravishda foydalanildi. Avvalo, korxonalar iqtisodiy barqarorligining nazariy asoslarini o'rganish maqsadida ilmiy abstraksiya usuli qo'llanildi. Ushbu usul yordamida iqtisodiy barqarorlik tushunchasining mazmun-mohiyati, uning tarkibiy elementlari va iqtisodiy tizimdagi o'rni yoritildi. Shuningdek, mavzuga oid ilmiy adabiyotlar, monografiyalar, ilmiy maqolalar hamda iqtisodchi olimlarning ilmiy qarashlari tahlil qilinib, mavjud nazariy yondashuvlar umumlashtirildi. Tadqiqot davomida tizimli yondashuv usulidan keng foydalanildi. Mazkur yondashuv korxonalar iqtisodiy barqarorligini yagona tizim sifatida ko'rib chiqish imkonini berdi. Bunda korxonaning moliyaviy, ishlab chiqarish, investitsion, innovatsion va boshqaruv faoliyati o'zaro bog'liq elementlar sifatida tahlil qilindi. Tizimli yondashuv asosida iqtisodiy barqarorlikka ta'sir etuvchi ichki va tashqi omillar o'rtasidagi bog'liqlik hamda ularning korxonalar faoliyatiga ta'siri o'rganildi. Tadqiqotning muhim metodlaridan biri iqtisodiy-statistik tahlil usuli hisoblanadi. Ushbu usul orqali korxonalarning iqtisodiy faoliyatini ifodalovchi asosiy ko'rsatkichlar, jumladan rentabellik, likvidlik, moliyaviy mustaqillik, aktivlar aylanuvchanligi, mehnat unumdorligi va investitsion faollik darajasi tahlil qilindi. Statistik ma'lumotlarni qayta ishlash orqali iqtisodiy barqarorlikning dinamikasi va rivojlanish tendensiyalari baholandi. Tadqiqotda qiyosiy tahlil usuli ham qo'llanildi. Ushbu usul yordamida korxonalarning iqtisodiy barqarorligini ta'minlash bo'yicha xorijiy va mahalliy tajribalar solishtirildi. Rivojlangan mamlakatlar korxonalarining iqtisodiy barqarorlikni boshqarish amaliyoti hamda O'zbekiston korxonalarida qo'llanilayotgan boshqaruv mexanizmlari o'rtasidagi o'xshash va farqli jihatlari aniqlandi. Natijada mahalliy

korxonalar faoliyatiga joriy etilishi mumkin bo'lgan ilg'or tajribalar belgilab olindi. Tadqiqot jarayonida iqtisodiy ko'rsatkichlarni guruhlash va tasniflash usullaridan ham foydalanildi. Mazkur usullar asosida korxonalar iqtisodiy barqarorligiga ta'sir qiluvchi omillar ichki va tashqi omillarga ajratildi. Ichki omillar tarkibiga moliyaviy resurslar, ishlab chiqarish salohiyati, innovatsion faoliyat, kadrlar salohiyati va boshqaruv sifati kiritilgan bo'lsa, tashqi omillar sifatida bozor kon'yunkturasi, raqobat muhiti, davlatning iqtisodiy siyosati, investitsion muhit va global iqtisodiy jarayonlar tahlil qilindi. Tadqiqotda SWOT-tahlil metodidan foydalanish ham muhim ahamiyat kasb etdi. Mazkur metod yordamida korxonalar kuchli va zaif tomonlari, mavjud imkoniyatlar va ehtimoliy xavf-xatarlar baholandi. SWOT-tahlil natijalari iqtisodiy barqarorlikni oshirish bo'yicha strategik qarorlar qabul qilish uchun asos bo'lib xizmat qildi. Shuningdek, iqtisodiy-mantiqiy tahlil usuli orqali korxonalar iqtisodiy barqarorligini takomillashtirishning ustuvor yo'nalishlari aniqlashtirildi. Mazkur usul asosida iqtisodiy jarayonlar o'rtasidagi sabab-oqibat bog'liqliklari o'rganilib, iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashning samarali mexanizmlari ishlab chiqildi. Tadqiqot natijalari umumlashtirilib, ilmiy xulosalar va amaliy tavsiyalar shakllantirildi. Tadqiqotning axborot bazasini korxonalar iqtisodiyoti va moliyaviy boshqaruvga oid ilmiy adabiyotlar, xalqaro iqtisodiy tashkilotlar hisobotlari, statistik ma'lumotlar, normativ-huquqiy hujjatlar, iqtisodchi olimlarning ilmiy ishlari hamda iqtisodiy rivojlanish bo'yicha rasmiy manbalar tashkil etdi. Mazkur manbalarning tahlili korxonalar iqtisodiy barqarorligini baholash va uni takomillashtirish yo'nalishlarini aniqlashda ishonchli metodologik asos vazifasini bajardi. Natijada tadqiqot metodologiyasida qo'llanilgan ilmiy usullar korxonalar iqtisodiy barqarorligining nazariy va amaliy jihatlarini chuqur tahlil qilish, mavjud muammolarni aniqlash hamda ularni bartaraf etishga qaratilgan ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqish imkonini berdi. Ushbu metodologik yondashuv tadqiqot natijalarining ilmiy ishonchliligi va amaliy ahamiyatini ta'minlashga xizmat qildi.

Tadqiqot natijalari va muhokama. Tadqiqot davomida korxonalar iqtisodiy barqarorligining nazariy va amaliy jihatlarini tahlil qilinib, uning samaradorligiga ta'sir etuvchi asosiy omillar hamda barqarorlikni oshirishning ustuvor yo'nalishlari aniqlandi. O'rganishlar shuni ko'rsatdiki, zamonaviy bozor iqtisodiyoti sharoitida korxonalar muvaffaqiyatli faoliyat yuritishi ko'p jihatdan ularning iqtisodiy barqarorlik darajasiga bog'liq bo'lib, ushbu ko'rsatkich korxonaning uzoq muddatli rivojlanish imkoniyatlarini belgilovchi muhim mezon hisoblanadi. Tahlillar natijasida korxonalar iqtisodiy barqarorligiga ta'sir etuvchi omillar ichki va tashqi omillarga ajratildi. Ichki omillar tarkibiga moliyaviy resurslardan foydalanish samaradorligi, ishlab chiqarish salohiyati, boshqaruv sifati, innovatsion faoliyat darajasi, mehnat unumdorligi va kadrlar malakasi kiradi. Tashqi omillar esa bozor kon'yunkturasi, raqobat muhiti, davlat iqtisodiy siyosati, investitsion muhit, inflyatsiya darajasi hamda global iqtisodiy jarayonlar bilan bog'liqdir. Tadqiqot natijalari ichki omillar korxonalar tomonidan

bevosita boshqarilishi mumkinligi sababli iqtisodiy barqarorlikni oshirishda eng muhim vosita ekanligini ko'rsatdi.

Moliyaviy barqarorlikning iqtisodiy rivojlanishdagi o'rni. Tadqiqot davomida moliyaviy barqarorlik korxonalar iqtisodiy barqarorligining asosiy tarkibiy qismi ekanligi aniqlandi. Korxonaning o'z mablag'lari ulushi qanchalik yuqori bo'lsa, uning tashqi moliyalashtirish manbalariga qaramligi shunchalik kamayadi. Moliyaviy resurslarning oqilona boshqarilishi korxonaning to'lov qobiliyati va likvidlik darajasini oshirib, moliyaviy xavflarni kamaytiradi. Aniqlanishicha, moliyaviy rejalashtirish tizimi rivojlangan korxonalarda foyda ko'rsatkichlari yuqoriroq bo'lib, investitsion faoliyat samaradorligi ham sezilarli darajada ortadi. Shuningdek, xarajatlarni optimallashtirish va resurslardan samarali foydalanish korxonaning moliyaviy mustahkamligini ta'minlovchi muhim omillardan biri sifatida baholandi.

Ishlab chiqarish samaradorligini oshirish natijalari. Tahlillar ishlab chiqarish jarayonlarini modernizatsiya qilish korxonalarining iqtisodiy barqarorligini sezilarli darajada oshirishini ko'rsatdi. Zamonaviy texnologiyalarni joriy etish natijasida mahsulot tannarxi pasayadi, ishlab chiqarish hajmi ortadi va resurslardan foydalanish samaradorligi yaxshilanadi. Korxonalarda avtomatlashtirilgan boshqaruv tizimlarining qo'llanilishi ishlab chiqarish jarayonlarida vaqt va resurs yo'qotishlarini kamaytirishga xizmat qilmoqda. Tadqiqot natijalariga ko'ra, ishlab chiqarish jarayonlarini modernizatsiya qilgan korxonalar bozor talablariga tezroq moslashish imkoniyatiga ega bo'lib, raqobatbardoshlik darajasi yuqori bo'ladi.

Innovatsion faoliyat va iqtisodiy barqarorlik. Tadqiqot davomida innovatsion faoliyat iqtisodiy barqarorlikning strategik omillaridan biri sifatida baholandi. Innovatsion texnologiyalarni joriy etuvchi korxonalar yangi mahsulotlar ishlab chiqarish, ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish va bozor ulushini kengaytirish imkoniyatiga ega bo'lishi aniqlandi. O'rganishlar natijasida ilmiy-tadqiqot va tajriba-konstruktorlik ishlariga investitsiya kiritayotgan korxonalarining iqtisodiy ko'rsatkichlari boshqa korxonalarga nisbatan yuqoriroq ekanligi kuzatildi. Innovatsiyalar korxonalarga bozor sharoitlaridagi o'zgarishlarga moslashish va uzoq muddatli raqobat ustunligini shakllantirish imkonini beradi. So'nggi yillarda raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi korxonalarining iqtisodiy barqarorligini ta'minlashda muhim omilga aylandi. Tadqiqot natijalari raqamli texnologiyalarni joriy etgan korxonalarda boshqaruv samaradorligi, ma'lumotlar almashinuvi tezligi va qarorlar qabul qilish sifati sezilarli darajada yaxshilanishini ko'rsatdi. ERP tizimlari, elektron hujjat aylanishi, sun'iy intellekt va katta ma'lumotlar texnologiyalaridan foydalanish korxonalar faoliyatining shaffoqligini oshirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, raqamlashtirish operatsion xarajatlarni kamaytirib, korxonaning iqtisodiy natijalarini yaxshilaydi.

Risklarni boshqarish tizimining ahamiyati. Tadqiqot natijalari korxonalarda risklarni boshqarish tizimining yetarli darajada shakllanmaganligi iqtisodiy barqarorlikka salbiy

ta'sir ko'rsatishini aniqladi. Ayniqsa, moliyaviy, investitsion va bozor risklarini oldindan baholash mexanizmlarining mavjudligi korxonalar faoliyatining uzluksizligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Risklarni boshqarish tizimi rivojlangan korxonalarda kutilmagan iqtisodiy yo'qotishlar darajasi past bo'lib, strategik rejalashtirish samaradorligi yuqori bo'ladi. Shu sababli risklarni aniqlash, monitoring qilish va minimallashtirish bo'yicha zamonaviy usullarni joriy etish iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlashning muhim sharti sifatida e'tirof etildi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, korxonalar iqtisodiy barqarorligiga ta'sir etuvchi muhim omillardan biri inson kapitali hisoblanadi. Malakali va bilimli kadrlar korxonaning innovatsion salohiyatini oshirib, ishlab chiqarish samaradorligini ta'minlaydi. Xodimlarning malakasini muntazam oshirib borish, ularni rag'batlantirish tizimini takomillashtirish va korporativ madaniyatni rivojlantirish korxonaning iqtisodiy natijalariga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Ayniqsa, zamonaviy boshqaruv ko'nikmalariga ega mutaxassislarining mavjudligi iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda muhim omil sifatida namoyon bo'lmoqda.

Investitsion faoliyatni rivojlantirish istiqbollari. Tahlillar investitsion faoliyat va iqtisodiy barqarorlik o'rtasida bevosita bog'liqlik mavjudligini ko'rsatdi. Investitsiyalar korxonaning ishlab chiqarish quvvatlarini kengaytirish, texnologik yangilanishlarni amalga oshirish va yangi bozorlarga chiqish imkoniyatlarini yaratadi. Investitsion jozibadorligi yuqori bo'lgan korxonalar moliyaviy resurslarni samarali jalb etish orqali iqtisodiy rivojlanish sur'atlarini tezlashtiradi. Shu sababli investitsion siyosatni takomillashtirish korxonalar iqtisodiy barqarorligini mustahkamlashning ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida baholandi. Olib borilgan tadqiqot natijalari xorijiy va mahalliy olimlarning ilmiy qarashlari bilan uyg'unlikda ekanligini ko'rsatdi. Xususan, iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda moliyaviy mustaqillik, innovatsion rivojlanish va strategik boshqaruvning ustuvor ahamiyatga ega ekanligi ilmiy jihatdan tasdiqlandi. Tadqiqot davomida aniqlangan natijalar korxonalar iqtisodiy barqarorligini ta'minlash birgina moliyaviy ko'rsatkichlar bilan emas, balki ishlab chiqarish samaradorligi, innovatsion faoliyat, raqamli transformatsiya, investitsion rivojlanish va inson kapitalining holati bilan ham bevosita bog'liqligini ko'rsatdi.

Muhokamalar natijasida korxonalar iqtisodiy barqarorligini takomillashtirishning quyidagi ustuvor yo'nalishlari belgilandi:

- moliyaviy boshqaruv tizimini takomillashtirish;
- ishlab chiqarish jarayonlarini modernizatsiya qilish;
- innovatsion faoliyatni kengaytirish;
- raqamli texnologiyalarni joriy etish;
- investitsion faollikni oshirish;
- risklarni boshqarish tizimini rivojlantirish;
- inson kapitaliga investitsiyalar hajmini ko'paytirish;
- strategik rejalashtirish va korporativ boshqaruv tizimini takomillashtirish.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari korxonalar iqtisodiy barqarorligini ta'minlash va takomillashtirish kompleks yondashuvni talab qilishini ko'rsatdi. Moliyaviy, ishlab chiqarish, innovatsion va boshqaruv omillarining o'zaro uyg'unligi korxonalarining uzoq muddatli raqobatbardoshligini ta'minlash va barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi. Shu sababli iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlashga qaratilgan ilmiy asoslangan tavsiyalarni amaliyotga joriy etish korxonalar faoliyati samaradorligini oshirishning muhim omili hisoblanadi.

Xulosa. Mazkur tadqiqot davomida korxonalar iqtisodiy barqarorligining nazariy va amaliy asoslari o'rganilib, iqtisodiy barqarorlikka ta'sir etuvchi asosiy omillar hamda uni takomillashtirishning ustuvor yo'nalishlari tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, korxonalar iqtisodiy barqarorligi bozor iqtisodiyoti sharoitida korxonaning samarali faoliyat yuritishi, raqobatbardoshligini saqlab qolishi va uzoq muddatli rivojlanishini ta'minlovchi muhim iqtisodiy ko'rsatkich hisoblanadi. O'tkazilgan ilmiy tahlillar natijasida korxonalar iqtisodiy barqarorligi ko'plab ichki va tashqi omillar ta'sirida shakllanishi aniqlandi. Ichki omillar orasida moliyaviy boshqaruv sifati, ishlab chiqarish samaradorligi, innovatsion faoliyat, kadrlar salohiyati va boshqaruv tizimi muhim ahamiyat kasb etsa, tashqi omillar sifatida bozor kon'yunkturasi, raqobat muhiti, davlat iqtisodiy siyosati, investitsion muhit va global iqtisodiy jarayonlar korxonalar faoliyatiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Tadqiqot davomida moliyaviy barqarorlik korxonalar iqtisodiy barqarorligining asosiy negizi ekanligi ilmiy jihatdan asoslandi. Moliyaviy resurslardan oqilona foydalanish, likvidlik va to'lov qobiliyatini ta'minlash, foydalilik darajasini oshirish hamda xarajatlarni optimallashtirish korxonalar iqtisodiy mustahkamligini kuchaytirishi aniqlandi. Shuningdek, ishlab chiqarish jarayonlarini modernizatsiya qilish va zamonaviy texnologiyalarni joriy etish mahsulot tannaxini kamaytirib, mehnat unumdorligini oshirish orqali iqtisodiy samaradorlikni yuksaltirishi qayd etildi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, korxonalarda risklarni boshqarish tizimini rivojlantirish iqtisodiy xavflarni kamaytirish va barqaror rivojlanishni ta'minlashning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Moliyaviy, investitsion va bozor risklarini oldindan baholash hamda samarali boshqarish korxonalar iqtisodiy xavfsizligini mustahkamlaydi. Shuningdek, inson kapitalining iqtisodiy barqarorlikka ta'siri ham yuqori ekanligi aniqlandi. Xodimlarning malakasini oshirish, ularni rag'batlantirish va zamonaviy boshqaruv ko'nikmalarini rivojlantirish korxonalar innovatsion salohiyati hamda ishlab chiqarish samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Umuman olganda, korxonalar iqtisodiy barqarorligini ta'minlash va takomillashtirish kompleks yondashuvni talab qiladi. Moliyaviy, ishlab chiqarish, innovatsion va boshqaruv omillarining o'zaro uyg'unligi korxonalar uzoq muddatli rivojlanishi, iqtisodiy xavfsizligi va raqobatbardoshligini ta'minlaydi. Tadqiqot natijalari va ishlab chiqilgan tavsiyalar korxonalar faoliyati samaradorligini oshirish hamda iqtisodiyotning barqaror rivojlanishiga xizmat qilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdukarimov B.A. Korxonalar iqtisodiyoti. – Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2021. – 432 b.
2. To‘xliyev N., Haqberdiyev Q. Iqtisodiyot nazariyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2020. – 512 b.
3. Rasulov A.A. Korxonalar faoliyati samaradorligini boshqarish. – Toshkent: Fan va texnologiyalar, 2021. – 284 b.
4. O‘zbekiston Respublikasining “Investitsiyalar va investitsiya faoliyati to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2019.
5. O‘zbekiston Respublikasining “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasi bo‘yicha normativ-huquqiy hujjatlar to‘plami. – Toshkent, 2023.
6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining sanoatni modernizatsiya qilish va tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlashga oid farmon va qarorlari.
7. World Bank. World Development Report. – Washington, turli yillar.
8. Mirzayev A.T. Korxonalar iqtisodiy barqarorligini baholashning zamonaviy usullari // Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar. – Toshkent, 2022. – №4. – B. 45–53.
9. Karimov Sh.R. Korxonalarda innovatsion boshqaruv va iqtisodiy samaradorlik masalalari // Biznes ekspert. – Toshkent, 2023. – №2. – B. 28–36.
10. Xudoyberdiyev B.M. Raqamli iqtisodiyot sharoitida korxonalar faoliyatini boshqarish mexanizmlari // Iqtisodiyot va ta‘lim. – Toshkent, 2023. – №5. – B. 71–79.